

ערך מתוך אנציקלופדיית המקדש

מכון המקדש

© כל הזכויות שמורות – אין להעתיק או להפיץ ללא רשות בכתב

קרבן פסח - חלק חמישי :

בחן את ידיעותיך – שאלות לחלק חמישי

[מאכילת בשר הפסח – איסור שבירת עצם]

א. מה פירוש 'הפסח נאכל על השובע'?

ב. ממתי עד מתי זמן אכילת קרבן פסח?

ג. מנין שאין להוציא קרבן פסח מחבורה לחבורה אף שהן באותו בית?

ד. מה דין פסח שיצא חוץ לחבורה?

ה. מתי חייבים בלאו במי ששובר עצם מן הפסח?

אכילת בשר הפסח: מצות עשה לאכול כזית מבשר הפסח בליל ט"ו בניסן, שנאמר: "ואכלו את הבשר בלילה הזה" [133]. מיוחד קרבן פסח מכל שאר הקרבנות, שעיקר מצות הקרבן - באכילתו, עד שאמרו חכמים, שהפסח "לא בא מתחילתו אלא לאכילה" [134]. כל האוכל מבשר הפסח מברך: "אשר קידשנו במצותיו וציונו על אכילת הפסח" [135]. נאמר בתוספתא: "חגיגה הבאה עמו" [136], היא נאכלת תחילה, כדי שיהא הפסח נאכל על השובע" [137]. דעת ראשונים רבים היא, שהאכילה על השובע פירושה, שיש לאכול את הפסח לאחר ששבע מאכילת החגיגה, ושאיסור לאכול שום דבר אחר הפסח. משמעות דין זה, שיש לאכול את הפסח לקינוח סעודה מפני חשיבותו [138], "ופסח נאכל על השובע... ככתוב - 'למשחה', שהמלכים אוכלים בשר צלי בקינוח סעודה, לכך נאכל [הפסח בסוף] על השובע" [139]. אולם יש הסוברים שהמצוה היא לשבוע מן הפסח עצמו, וכך כתבו: "מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע, לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר, אוכל מהן תחילה, ואחר כך אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו" [140], ולאחר מכן אוכל פסח בסיום הסעודה כדי להשאיר טעם פסח בפיו" [141]. לשיטה זו אכילת הפסח נעשית בשתי פעמים, אחת בתוך הסעודה, מיד לאחר החגיגה, והיא האכילה 'על השובע', והשנייה בסוף הסעודה כדי שיהיה טעם הפסח בפיו" [142]. יש דעה בירושלמי, שהסיבה שהפסח נאכל על השובע מטרתה, כדי שלא יבוא אדם, מתוך שהוא רעב, לידי שבירת עצם" [143]. לפי טעם זה, יש מהראשונים שפירש, שאכילה על השובע היא מצוה מדרבנן" [144]. יש מהראשונים שכתבו שהאכילה על השובע היא מצוה כללית, ולא רק בפסח, אלא: "חובת כל הקרבנות ככתוב: 'למשחה' - לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים" [145]. להלכה כתבו הראשונים, שאכילה על השובע היא "מצוה מן המובחר" [146].

זמן אכילתו: שלא כשאר הקרבנות, אין הפסח נאכל אלא בלילה [147]. נחלקו תנאים באשר למשך זמן אכילת הפסח, יש מן התנאים הסוברים שהפסח נאכל עד חצות בלבד, ויש סוברים שהפסח נאכל מן התורה עד הבוקר [148]. להלכה נחלקו הראשונים: רבים מן הראשונים סוברים שנאכל עד חצות [149], ואילו רבים אחרים קובעים להלכה שמן התורה נאכל הקרבן עד הבוקר [150]. לכל הדעות אם הותר מן הבשר עד הבוקר עובר על איסור נותר וחייב לשרוף את הנותר, ולכן ישתדל אדם שלא יותיר מבשר הפסח עד הבוקר ואם הותר אינו לוקה מפני שהוא לאו הניתק לעשה [151].

ההלל בשעת אכילתו: הפסח טעון הלל לא רק בהקרבנו אלא גם באכילתו, חז"ל סמכו זאת על הפסוק בישעיהו: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" [152], מכאן שבליל הפסח, שאליו כיון הנביא באומרו - "ליל התקדש חג", אומרים שירה [153]. השירה וההלל בירושלים בליל הפסח בחצות היו פסגת השמחה, מפני שחצות ליל הפסח היא שעת סיום אכילת הקרבן. לפי המתואר בתלמוד, יצאו בשעה זו כל החוגגים מן הבתים ומן החבורות שאכלו בהם, התקהלו ברחובות ועל הגגות מול פני המקדש כדי לשיר את ההלל [154]. פתגם ידוע הוא בפי החוגגים: "כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא" [155], כלומר, כזית מן הפסח וההלל בסיום ההגדה - שוברים כביכול את גגות ירושלים.

הוצאת בשר הפסח מן הבית ומן החבורה: נאמר בתורה על קרבן הפסח: "בבית אחד יאכל, לא תוציא מן הבשר חוצה" [156]. ודרשו חכמים: "אין לי אלא מבית לבית, מחבורה לחבורה מניין [שאסור להוציא]? תלמוד לומר 'חוצה' - חוץ לאכילתו" [157]. נחלקו תנאים בפירוש פסוק אחר האומר: "על הבתים אשר יאכלו אותו בהם" [158], לדעת ר' יהודה פירוש הפסוק הוא, שפסח אחד נאכל בשתי חבורות, אבל אדם אחד לא יכול לאכול בשני מקומות. מאידך, לדעת ר' שמעון, אדם אחד יכול לאכול בשני מקומות אבל לא בשתי חבורות [159]. ההיתר לחלק את הפסח לשתי חבורות, לדעת ר' יהודה, הוא בחלוקה מלכתחילה, אבל אסור להעביר מזו לזו לאחר שחילקו את הפסח [160]. לדעת ר' שמעון נראה שההיתר הוא לכל החבורה לעבור מבית לבית מאחר שהחבורה עוברת בשלמותה, וזו הכוונה "על הבתים אשר יאכלו", וכן אמרו חכמים בתוספתא: "ר' שמעון אומר: הרי שהיו יושבים ואוכלים, וראו נחש או עקרב, עוקרים אלו את פסחיהן ואוכלים אותו במקום אחר, שנאמר: 'על הבתים אשר יאכלו אותו בהם'" [161]. להלכה כתבו הראשונים כר' יהודה, שאין להוציא בשר מחבורה לחבורה [162]. עם זאת, למדו חכמים, שהמוציא את הפסח מחבורה לחבורה חייב, רק כאשר תהיה עקירת הבשר מחבורה אחת והנחתו בחבורה שניה. זאת, בדומה לאיסור הוצאה מרשות לרשות בשבת, שכן, בשניהם נאמרה לשון 'הוצאה' [163]. בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו, נפסל, ואסור באכילה כבשר קדשי קדשים שיצא חוץ לעזרה, וכבשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים [164].

איסור שבירת עצם: נאמר בתורה: "ועצם לא תשברו בו" [165], מכאן, שהשובר עצם מן הקרבן עובר על איסור תורה [166]. הלכה היא, שאיסור זה לא נאמר אלא בפסח שבא בטהרה - כשישראל טהורים - לא כן בפסח הבא בטומאה, שהשובר בו עצם אינו לוקה [167]. כמו כן, קרבן פסח שננטא ונפסל לאכילה, אם שבר בו עצם אינו חייב [168]. אין חייבים אלא על שבירת עצם שיש עליו כזית בשר או שיש בו כזית מוח, אולם אם אין בו בשר ומוח - פטור [169]. השובר את העצם חייב, בין אם שבר בליל ט"ו או מבעוד יום [170], או אם שבר כמה ימים לאחר הפסח [171], ולכן שורפים את עצמות הפסח יחד עם הנותר, כדי שלא יבואו לידי שבירת העצם [172]. אם יצא אחד מאברי הקרבן השלם מחוץ לירושלים, הלכה היא שנפסל האבר ביוצא, לפיכך, חותך את הבשר שבחוץ עד שמגיע לעצם, ומקלף את הבשר עד הפרק ומפרקו [173]. גם כשאוכל את הפסח רשאי לאכול ולפרקו בפרקים שבין העצמות [174].

מקורות:

[133] שמות יב, ח; רמב"ם קרבן פסח ח, א; ספר המצוות עשה נא; סמ"ג עשה רכה. אך ראה מהרי"ל, מנהגים, סדר הגדה לח שם משמע שצריך כביצה.

[134] פסחים עו, ב. ועיין שערי היכל, פסחים, מערכה קד, אם אכילת הפסח מעכבת בקרבן ובאילו תנאים.

[135] תוספתא פסחים י, ח; הלכות חמץ ומצה ח, ז.

[136] ע"ע חגיגת י"ד.

[137] תוספתא ה, ג; פסחים ע, א.

[138] רש"י פסחים מ, א ד"ה באחרונה ועוד. וזוהי שיטת הרבה ראשונים שקישרו את דין על השובע עם דין אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ראה רשב"ם פסחים קיט, ב; תוספות פסחים קק, א; רמב"ן מלחמות כו, ב, ועוד ראשונים רבים. ראה שערי היכל, פסחים מערכה פז הערה 1.

[139] אור זרוע פסחים סימן רנו.

[140] רמב"ם הלכות קרבן פסח ח, ג.

[141] הלכות חמץ ומצה ח, ז-ט. וכן דעת מהר"ם חלואה פסחים קיט, ב.

[142] לשיטות ראשונים נוספות הממוצעות בין שיטת רש"י לשיטת הרמב"ם ראה שערי היכל פסחים מערכה פז.

[143] ירושלמי פסחים פ"ו ה"ד.

[144] תוספות פסחים ע, א ד"ה לאו.

[145] רש"י פסחים פו, א.

[146] רמב"ם הלכות קרבן פסח ח, ג.

[147] זבחים נו, ב.

[148] ברכות ט, א; זבחים נז, ב; מכילתא בא פרשה ו.

[149] תוס' זבחים נז, ב ד"ה ואב"א ומגילה כא, א ד"ה לאתויי (אך בפסחים קכ, ב ד"ה אמר הסתפקו בדבר); רבנו חננאל פסחים קכ, א; סמ"ג עשה מ; עשה רכה בשם רבנו יצחק, ועוד.

[150] רמב"ם הלכות קרבן פסח ח, טו (אך בתחילה פסק כראב"ע, עיין פירוש המשנה מגילה ב, ו במהדו' הרב קאפח); רי"ף (כן כתב בשמו הריטב"א בקידושין נד, ב); רמב"ן, מובא בריטב"א בע"ז יט, ב; מאירי סוף פסחים ועוד. להרחבה ראה שערי היכל, זבחים, מערכה קל.

[151] פסחים פד, א; רמב"ם קרבן פסח י, יא.

[152] ישעיהו ל, כט.

[153] פסחים צה, ב; רמב"ם הלכות חמץ ומצה ח, י; הלכות קרבן פסח ח, טו.

[154] פסחים פה, ב.

[155] פסחים פה, ב.

[156] שמות יב, מו.

[157] פסחים פה, ב. ראה גם תוספתא פסחים ו, ט.

[158] שמות יב, ז.

[159] פסחים פו, א.

[160] תוספות פסחים פו, ב ד"ה ומר סבר. ולדעת המנחת חינוך (מצוה טו) איסור ההוצאה מתחיל רק לאחר שהחלו לאכול.

- [161] תוספתא ו, ט.
- [162] רמב"ם הלכות קרבן פסח ט, א.
- [163] פסחים פה, ב; רמב"ם שם.
- [164] פסחים פה, ב; מכילתא דרשב"י שמות כב, ל; ראה רש"י צה, ב ד"ה לא תוציא; רמב"ם הלכות קרבן פסח ט, ב.
- [165] שמות יב, מז.
- [166] פסחים פד, א; רמב"ם הלכות קרבן פסח י, א.
- [167] פסחים שם; רמב"ם שם. וראה בבביתא שם שלדעת ר' ירמיה רבי מחייב גם בפסח הבא בטומאה.
- [168] רמב"ם קרבן פסח י, א.
- [169] פסחים פה, א; רמב"ם שם י, ג.
- [170] פסחים פד, ב, וכשיטת אביי אליבא דרבנן ולדעתו רבי פוטר; רמב"ם הלכות קרבן פסח י, א - ב.
- [171] פסחים פג, א; רמב"ם שם.
- [172] פסחים שם; רמב"ם שם.
- [173] פסחים פה, ב; רמב"ם שם ט, ב.
- [174] רמב"ם שם י, יא.